

Science in Transition, september 2015

Aan de hand van dit werkdocument gaat Science in Transition de komende maanden in discussie over internationalisering en de toekomst van de universiteit. Commentaar is welkom. Op 15 maart 2016 organiseert Science in Transition een conferentie bij de KNAW hierover.

De invloed van internationalisering op wetenschap en hoger onderwijs

- Internationalisering stimuleert het gebruik van internationale rankings om universiteiten te vergelijken
- Deze rankings leunen zwaar op bibliometrische outputindicatoren voor 'excellent' wetenschappelijk onderzoek
- Angelsaksische universiteiten scoren daar hoog op
- Om mee te kunnen doen in de wereldwijde competitie richten Nederlandse universiteiten hun onderzoeksagenda naar internationaal goed scorende disciplines en thema's
- Internationalisering is ook een drijver achter de verengelsing van het hoger onderwijs, terwijl de meeste studenten *buiten* de academie, in *Nederland* een baan vinden
- Universiteiten moeten zich realiseren dat ze zowel een mondiale als een regionale missie hebben

Het hoger onderwijs is sinds een paar decennia een 'global open market' geworden. Het is langzaam maar zeker gemeengoed geworden te denken dat wetenschap en onderzoek, en vooral kennisproductie, in de 21ste eeuw vooral een internationale activiteit is. Zo wordt het tenminste door bestuurders en medewerkers van universiteiten bijna overal ter wereld in toenemende mate ervaren. Ook de overheid denkt er zo over, net als beleidsmakers in de Europese Unie. Dit beeld wordt bevestigd door enthousiaste Nederlandse onderzoekers die bijna dagelijks in de media verschijnen en dan bijvoorbeeld vertellen over het Higgs boson, stamcellen, donkere materie, geneesmiddelen tegen kanker, het smelten van de ijskappen, het gevaar van antibioticaresistente bacteriën en zo verder.

Net als in de topsport zijn in het wereldwijde onderzoek absolute sterspelers schaars. Universiteiten beconcurreren elkaar om deze toptalenten, die leidend zijn in de wetenschap. Om die competitie aan te kunnen moeten universiteiten zichtbare

spelers zijn in een zeer competitieve, open markt. Daarvoor ontwikkelden ze een bedrijfsmatige internationale strategie, met het bijbehorende strategisch gedrag van bestuurders, decanen en onderzoekers.

Ze recent is debat ontstaan over de achtergrond en het effect van internationalisering. Dat debat wordt gevoed door kritische onderzoekers, 'science watchers' en bestuurders. Zij wijzen op imperfectie van de markt en op mythes ten aanzien van de positie en de potentie van onze universiteiten. Daarnaast komt er meer aandacht voor de onbedoelde schadelijke neveneffecten van internationalisering. Die zijn het resultaat van strategisch gedrag van senior en junior onderzoekers, maar ook van decanen. Om optimaal te kunnen functioneren en rendement te halen maken zij keuzes die voor henzelf op de korte termijn goed zijn, maar voor het wetenschappelijk onderzoek en haar stakeholders in de echte wereld niet. Deze mensen reageren kennelijk op de verschillende perverse prikkels die onder andere het internationaliseringsbeleid met zich meebrengt of versterkt. Hieronder volgt hiervan een korte analyse, die op een aantal deelaspecten uitgebreider in de literatuur te vinden is.

Wetenschap als internationaal veld

In de strijd om het schaarse onderzoekstalent proberen universiteiten zoveel mogelijk 'kapitaal' en reputatie te verwerven om aantrekkelijk te zijn voor jonge studenten en onderzoekers die op zoek zijn naar de beste plek om het fundament voor hun carrière te leggen. Immers, zij die een diploma, PhD of publicatielijstje van een elite-universiteit of -instituut kunnen overleggen hebben levenslang een cumulatief voordeel. Elke wervings- en selectiecommissie voor een groepsleider, afdelingshoofd, benoemingscommissie voor een leerstoel, decanaat of rectoraat zal dat honoreren exact zoals Robert Merton zich dit langgeleden al realiseerde en het de naam 'Mattheus-effect' gaf ('Hij die heeft zal gegeven worden'). Sterker nog, reviewers van projectaanvragen en artikelen voor toptijdschriften geven onderzoekers van eliteuniversiteiten en instituten graag het voordeel van de twijfel.

Dit is niet slechts een vervelende bijwerking maar een wezenlijk kenmerk van het moderne wetenschapssysteem. Dat maakt Pierre Bourdieu duidelijk in zijn sociologie van de wetenschap waarin hij zijn begrippenkader van 'het veld', 'sociaal kapitaal', 'strijd om dat schaarse kapitaal', 'elite en macht' loslaat op de economie van de wetenschap. Dat veldbegrip verklaart ons gedrag zowel binnen een vakgebied, instituut, faculteit, nationaal onderzoeksveld, als mondiaal tussen universiteiten. De huidige staat van het veld – met de beleidsbepalende elites, stijgers en dalers, mensen die onder aan de piramide rond schuifelen – is de uitkomst van de strijd van gisteren en de jaren daarvoor. Nieuwkomers moeten zich invechten, ondanks hun goede, overtuigende of baanbrekende ideeën. De elites van vandaag geven haar zwaarbevochten posities niet zonder slag of stoot op, want daarmee gaat verlies van aanzien, macht en reputatie gepaard en dus uitzicht op onderzoeksgeld, universitaire posities en wat daarbij hoort.

Universiteiten moeten, als ze een beetje willen mee doen, in dit systeem behoren tot een zekere elite, liefst de mondiale top 100, om potentiële toppers te trekken. De top 10 wordt standaard ingenomen door de veelal private universiteiten met megabudgetten en tientallen miljarden aan eigen vermogen op de balans. Is dat een realistische competitie voor de Nederlandse universiteiten? Harvard aan de Amstel? Nee, dat is uitgesloten. Vooral de exacte wetenschappen zijn al sinds mensenheugenis een kapitaal-intensief bedrijf en de levenswetenschappen hebben zich recent ook razendsnel op die manier ontwikkeld. De toppers van die wetenschappen hebben dus grote investeringen nodig en gaan daar werken waar die investeringen jaarlijks gedaan kunnen worden. Nederlandse universiteiten en umc's kunnen daar nichespelers worden.

Internationale ranking

Deze internationale markt, eigenlijk dus een strijd om reputatie en talent, verklaart onder andere het grote belang dat gehecht wordt aan rankings van universiteiten (Shanghai Ranking; QS; Times Higher Education). Deze rankings beoordelen universiteiten voornamelijk op aantallen en 'kwaliteit' van internationale peer-reviewed wetenschappelijke publicaties.

Vreemd genoeg is de onderliggende methodologie van deze rankings niet eens altijd bekend. Een Britse review over bibliometrie stelt over het gebruik van internationale rankings om universiteiten te vergelijken: "With league tables and rankings it's a classic example of where the sector has outsourced some really critical questions about strategy, direction and management to often opaque, poorly constructed [...] and unaccountable league tables." (<http://www.hefce.ac.uk/rsrch/metrics/>)

Een hoofdrol is in elk geval weggelegd voor de Journal Impact Factor (JIF). Die bepaalt de kwaliteit van publicaties via de internationale tijdschriften waar ze in zijn verschenen. Dat dit niets zegt over de kwaliteit van individuele artikelen, doet kennelijk niets af aan de rankings en het belang dat men daar aan hecht. Citaties en JIF zijn erg disciplineafhankelijk en in het voordeel van de exacte vakken en delen van de levenswetenschappen en op die gebieden moet dus door universiteiten worden ingezet, wil men op de lijst stijgen.

Het verklaart de noodzaak voor de gehele universiteit om in engelstalige wetenschappelijke tijdschriften te publiceren – en dat beïnvloedt de keuzes voor onderzoek. Toonaangevende wetenschappelijke tijdschriften zijn veelal Angelsaksisch van oorsprong en hebben dus een logische belangstelling voor onderzoek naar Angelsaksische problemen of internationale onderwerpen die daar in de belangstelling staan. Vaak zijn dit tijdschriften van Amerikaanse wetenschappelijke verenigingen die mede dankzij hun grote ledenaantallen een relatief hoge impactfactor hebben, maar niet per se vanwege hun inhoudelijke internationale kwaliteit. Om daar aansluiting bij te vinden richten Nederlandse onderzoekers hun

schaarse middelen dus op problemen die 'internationaal' relevant worden bevonden. Dit is voor de exacte- en levenswetenschappen geen probleem, maar voor letteren, sociale wetenschappen, recht en bestuurskunde is het maar de vraag in hoeverre die problemen ook relevant zijn voor Nederland of voor de regio waar de universiteit zich bevindt. Omgekeerd betekent het dat het voor onderzoekers of faculteiten niet 'loont' om aan lokale of nationale problemen onderzoek te doen. De focus op internationaal relevant onderzoek leidt ook af van het geven van onderwijs, terwijl het afleveren van goed opgeleide, ontwikkelde en kritische studenten toch wel de meest primaire taak van de universiteit is.

De gevoelde noodzaak om hogerop te komen in de rankings vereist dus publiceren in engelstalige internationale tijdschriften met hoge JIF en dat werkt door in de manier waarop onderzoekers beoordeeld worden. Alle betrokkenen voorzien dit, maar in de strijd om internationaal kapitaal en reputatie lokt het toch strategisch gedrag uit van bestuurders en onderzoekers. De beoordeling verwordt voornamelijk en tamelijk bewust tot het inventariseren hoeveel internationale publicaties een onderzoeker op zijn naam heeft. Wetenschappelijke kwaliteit heeft dus geen relatie meer tot impact van wetenschappelijk onderzoek op de samenleving, tot de eventuele bijdragen aan oplossingen van maatschappelijke problemen. Kwaliteit wordt gedefinieerd in termen van internationaal en dus nationaal erkende zichtbaarheid binnen de wetenschap zelf.

Bachelor/master-structuur

Om het onderwijs internationaal compatibel te maken is in Europa de bachelor/master-structuur ingevoerd. Die structuur werkt in de Verenigde Staten al eeuwenlang goed, want gaat daar gepaard met een cultuur van hardwerkende studenten en hoge collegegelden. In Nederland besteden studenten verhoudingsgewijs weinig tijd aan hun studie (cf. Kees Schuyt in bundel 'Waartoe is de universiteit op aarde?'). In de VS verdeelt universitair personeel bovendien zijn tijd evenredig over onderwijs en onderzoek. Dat is ondenkbaar in het huidige bestel van Nederlandse onderzoeksfinanciering, waar zeer schaars geld in competitie gewonnen moet worden en dus alle kaarten op onderzoek moeten worden gezet.

Internationalisering moet dus leiden tot het aantrekken van buitenlandse studenten en promovendi. Het internationaliseren van de universitaire gemeenschap wordt geacht een kwaliteitsimpuls te geven. Dat is zeker het geval voor de elite-instituten in Engeland en de VS, waar de internationale studenten en promovendi behoren tot een zwaar geselecteerde groep uit de absolute top die ook nog eens met scholarships (studiebeurzen) gelokt worden uit Azië en India. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat Nederlandse universiteiten, waar scholarships zeldzaam zijn, op enkele uitzonderingen na, vooral internationale studenten aantrekken uit de internationale subtop. Het is dan de vraag wat er van de kwaliteitsimpuls overblijft en in hoeverre het opleiden van buitenlandse academici en onderzoekers, die daarna vaak

terugkeren naar hun eigen land, aansluit bij de maatschappelijke functie die de universiteit geacht wordt te vervullen.

Internationalisering en de onderzoeksagenda

Onze analyse geeft inzicht in de effecten van het internationaliseringbeleid. Dit geldt niet alleen voor Nederland, maar in feite voor heel Europa. Ook de Europese wetenschapsfinanciering volgt de internationale, Angelsaksische visie op kwaliteit en krijgt daarmee een Angelsaksische focus. Dat beïnvloedt dus in heel Europa de keuzes die wetenschapsbeoefenaren maken. Keuzes voor het type publicatie die ze maken en het type onderzoek dat ze doen. Voor een groot aantal vakgebieden die over internationale, universele en mondiale thema's gaan is dat qua onderwerpkeuze geen probleem, behalve dat in de rankings echte maatschappelijke impact niet scoort.

Binnen de levenswetenschappen en geneeskunde is er door deze jarenlange nadruk op internationale publicaties met hoge JIF's een stratificatie ontstaan die de ontwikkeling en academisering van bepaalde maatschappelijk en klinisch zeer relevante vakgebieden heeft geremd. Het is lastig om in de revalidatie- en sportgeneeskunde, geriatrie, huisartsengeneeskunde, psychiatrie, sociale geneeskunde het spel van de JIF mee te spelen. Die ongelijkheid is geadresseerd in het nieuwe SEP protocol, maar dat moet nog wel daadwerkelijk gebruikt gaan worden om deze schade te herstellen. Begrijpelijk vanuit de bovenbeschreven economie van het systeem is dat het ministerie van VWS grote initiatieven op het gebied van de ouderenzorg en palliatieve zorg is gestart. Inderdaad, daar vallen geen NWO zwaartekrachtsubsidies voor te scoren en is andere stimulering nodig.

Voor andere disciplines, sociale wetenschappen, recht en bestuurskunde zet dit internationale regime een agenda die onderzoek aan regionale en nationale vraagstukken op achterstand zet. De universiteit verliest hierdoor haar directe omgeving en haar stakeholders uit het oog (zie ook 'Het groot manifest der Nederlandse taal' van Ad Verbrugge). Het is juist de interactie met de publieken dichtbij die voor impact van onderzoek zorgt. Het zijn heel vaak regionale of nationale maatschappelijke problemen die sterk bepaald kunnen zijn door onze geschiedenis en cultuur die nu niet gekozen worden omdat het minder loont in de huidige onderzoeksevaluaties.

Voor succesvolle internationalisering en voor het accommoderen van buitenlandse studenten is er in vele studierichtingen en faculteiten overgestapt op Engels als voertaal. Ook dat is voor een groot deel van de universiteit logisch en sluit goed aan bij de onderzoeksthema's die zich afspelen in een mondiale engelstalige context. Voor andere vakgebieden, die zich bezig houden met regionale of nationale thema's en waar de potentiële gebruikers van de nieuw te genereren kennis in de regio of het land wonen en werken, is dat minder logisch. Voor studies die zorgprofessionals

opleiden, zoals geneeskunde of verplegingswetenschappen, lijkt het ook minder voor de hand te liggen om ze in het engels te geven. De letteren, sociale wetenschappen en recht en bedrijfskunde zullen daar bewuste voor het betreffende vak functionele keuzes in moeten kunnen maken. Om maar een voorbeeld te geven: in Montreal zijn er Franstalige universiteiten. Niet elk vakgebied van de universiteit is per definitie actief in een mondiale arena.

De universiteit in de wereld én in de regio

Onderzoek en onderwijs zijn uitermate divers en de relevantie kan dan ook sterk verschillen tussen regionale en mondiale markten. Regionale markten worden vormgegeven door diepgewortelde cultuurverschillen die, tegen de gedachte van de Global Village in, niet blijken te verdwijnen door snelle communicatie, internet, korte reistijden en de toegenomen mobiliteit op de arbeidsmarkt die we in bijna alle maatschappelijke sectoren waarnemen. Regionale markten staan natuurlijk in verbinding met de rest van de wereld, maar ze hebben vaak hun geheel eigen dynamiek en gedragen zich niet allemaal hetzelfde ten aanzien van vraag en aanbod van kennis en innovatie.

De universiteit heeft zowel een missie voor de mondiale markt als de regionale markt. Die missies kunnen overlappen maar zijn vaak totaal verschillend. Dit pluralisme moet zich vertalen in het beleid van een moderne universiteit en andere kennisinstellingen. Het sturen op internationalisering moet recht doen aan de verschillen in disciplines en zelfs de veelsoortigheid van activiteiten binnen faculteiten en afdelingen. Voor de evaluatie moeten de relevante parameters voor impact en metrics van dat onderzoek worden gebruikt, soms lokaal en nationaal, soms internationaal. *Think globally and act locally!*

Science in Transition bestaat uit Frank Miedema, Wijnand Mijnhardt, Huub Dijstelbloem, Barbara Oomen, Kees Schuyt, Pauline Meurs, Sarah de Rijcke, Paul Frissen en Rinze Benedictus. Dit werkdocument vormt het startpunt voor een discussie over internationalisering en de toekomst van de universiteit. Commentaar is welkom. Op 15 maart 2016 organiseert Science in Transition een derde conferentie bij de KNAW over dit thema. Zie verder: www.scienceintransition.nl